

Міністерство освіти і науки України  
Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна  
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

---

Факультет іноземних мов  
Факультет іноземної філології  
Історичний факультет

# ПИТАННЯ СХОДОЗНАВСТВА В УКРАЇНІ

*Тези доповідей  
Всеукраїнської науково-практичної конференції  
з міжнародною участю  
28 березня 2019 р.*



**Харків – 2019**

6. Свенцицкая И. С. Земельные владения эллинистических полисов в Малой Азии // Вестник древней истории. – 1960. – №3. – С. 80–104.
7. Страбон. География в 17-ти книгах / Пер. Г. А. Стратановского. – М.: Наука, 1964. – 942 с.
8. Poland F. Geschichte der griechischen Vereinswesen. – Leipzig, 1909. – S. 258.
9. Reinach Th. Mithridate Eupator, roi de Pont. – Paris: Libraire de firmin didot, 1890. – 495 p.
10. Reinach Th. A stele from Abonuteichos // Numismatic Chronicle. – 1905. – № 5. – P. 113.
11. Hojte J. M. The Administrative Organization of the Pontic Kingdom // Black Sea Studies. – 2009. – № 9. – P. 95–107.

### **«ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДСТВА НЕ МАЮТЬ ТЕРМІНУ ДАВНОСТІ»: ДИКТАТУРА ХІССЕНА ХАБРЕ У РЕСПУБЛІЦІ ЧАД (1982-1990 РР.)**

*Прочкарук Дмитро Олександрович, студент 4 курсу*

*Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди*

*Науковий керівник: к.і.н., доц. Л.М. Ямпольська*

У ХХІ столітті, в епоху піднесення демократії, республіканізму і парламентаризму в країнах Заходу, людство почало забувати, що таке диктатура<sup>13</sup>, (зокрема військова диктатура<sup>14</sup>), проте відносно нещодавно світовому товариству вдалося притягнути до відповідальності «чадського Сталіна», який залишив після себе десятки тисяч убитих громадян, зруйновану економіку та ще й наостанок пограбував власну країну.

Метою нашої доповіді є аналіз трагічних наслідків диктатури президента Республіки Чад Хіссена Хабре (1982–1990 рр.), а також процесу притягнення колишнього диктатора до відповідальності за скоєні злочини.

Життя пастухів у Чаді, заморській території Франції, у середині ХХ століття, навіть згідно з африканськими мірками, виявлялося важким,

---

<sup>13</sup> **Диктатура** (лат. dictatura) – форма здійснення державної влади, при якій вся повнота влади належить одній політичній позиції, за якою стоїть або одна людина (диктатор), або правляча група осіб (партія, союз тощо). Функціонування диктаторського режиму супроводжується радикальними, репресивними заходами проти політичних опонентів і жорстоким придушенням або усуненням прав і свобод громадян, які суперечать позиції даного режиму. В наш час диктатурою називають режим влади однієї особи або групи осіб (у протиставленні народу), не обмежений нормами законодавства і не стримуваний громадськими чи політичними інститутами. Незважаючи на те, що нерідко в умовах диктатури зберігаються окремі демократичні інститути, їх реальний вплив на політику є мінімальним.

<sup>14</sup> **Військова диктатура** – форма правління, при якій всією владою володіють військові, котрі, як правило, захопили владу в результаті державного перевороту. Близький Схід, Тропічна, Південна Африка, Латинська Америка – найбільші регіони для поширення військової диктатури. Однією з причин цього є те, що військовим притаманна краща згуртованість та організаційна структура, ніж цивільним інститутам суспільства, що характерно для країн, які розвиваються і схильні до державних переворотів.

тому юний Хіссен Хабре (нар. 13 вересня 1942 року) змалку вирішив пробиватися по соціальній драбині. Намагання юнака не пройшли дарма, він привернув увагу колоніальної французької адміністрації, яка відправила його на навчання до Паризького університету, по закінченню якого він повернувся додому і працював в Департаменті закордонних справ Чаду.

В 1975 році його було направлено на переговори з повстанцями, що воювали з профранцузькими урядовими військами, проте молодий дипломат перейшов на сторону повстанців і дуже швидко вислужився до комбрига. Носив кепку і окуляри «Ray-Ban» – так він копіював своїх кумирів, революціонерів Куби. Для підвищення свого авторитету Хіссен Хабре почав викрадати людей. Захопивши місто Бардаї, він взяв у полон декількох французьких науковців і вимагав за їх звільнення 10 млн. франків і зброю. Французький уряд довгий час вагався і був шокований, що за усім цим стоїть їхній вихованець. Переговори про звільнення останньої французької тривали майже три роки, врешті-решт її було звільнено, однак у полоні вона перебувала майже тисячу днів [7].

У 1982 році заколотник Хіссен Хабре разом зі своїми військами захопив столицю Чаду Нджамену і проголосив себе президентом Республіки Чад. Несподівано переворот підтримали уряди Франції та США. Нові союзники надали підтримку африканському лідеру у війні з Лівією, яка вела локальну війну за прикордонні території. Смуга Ауза не мала стратегічного значення до того моменту, доки під її барханами не знайшли поклади урану. Очільник Лівійської Джамахірії Муаммар Каддафі вбачав у цьому перший крок до створення атомної бомби, та й мала переможна війна для зміцнення його авторитету серед населення не завадила б. Проте урядові кола Франції та США, за даними військових розвідок, уже мали уявлення про задуми Каддафі, який підтримував світовий тероризм, і тому вирішили зупинити лівійське просування руками іншої африканської країни, яку очолював Хіссен Хабре. Тодішній президент США Р. Рейган обіцяв підтримку НАТО і зброю, переважно карабіни, набої, міномети і крупнокаліберні кулемети, які встановлювали на пікапи «TOYOTA», за що в майбутньому чадсько-лівійський конфлікт назвуть війною «тойот» [6].

Поки йшла війна на півночі Чаду, Хіссен Хабре вирішив «розібратися» зі своїми політичними опонентами і почав розкручувати маховик репресій проти лідерів опозиційних племен півдня. Для цього була створена служба DDS (Дирекція документації та безпеки), яка запровадила систему колективної відповідальності. З цього моменту в країні почали знаходити братські безіменні могили, і лише дивом врятовані люди розповідали, як співробітники служби DDS знищували цілі поселення. Найстрашнішим місцем став колишній французький басейн у Нджамені: в ньому збудували стіни камер і накрили величезною решіткою.

Саме перебування там у переповнених камерах вже можна було вважати за тортури. Співробітники DDS відзначалися особливим садизмом, зізнання з ув'язнених вибивали силою, застосовували електричний струм або погрожували вбивством без суду і слідства. Жінки часто ставали жертвами сексуального насильства, участь у цих злочинах брав особисто Хіссен Хабре [6].

Репресивні дії чадського режиму змушували тисячі людей втікати за кордон, де вони ділилися у ЗМІ розповідями про злочини, які коїлися в країні, що, в свою чергу, кидало тінь на союзників диктора Хіссена Хабре. Тому Франція почала готувати йому наступника, для чого почала підсилювати армію одного з опозиціонерів, якому вдалося втекти і зберегти своє життя. Вже в 1990 році війська Ідріса Дебі вибили урядові війська з Нджамені, а сам Хіссен Хабре, прихопивши 11 млн. доларів з державного бюджету, втік до Сенегалу. Протягом восьмирічного правління Хабре вбив 40 тис. людей. Ще 200 тис. пережили катування режиму [7].

За допомогою правозахисних організацій було знайдено велику кількість документів у горезвісній в'язниці в Нджамені, що допомогло розпочати судовий процес проти чадського диктатора. За рахунок вкрадених грошей, Хіссен Хабре зміг добре облаштуватися в Дакарі, придбав дві вілли, на яких у нього навіть не виникало думки, що він буде притягнутий до відповідальності. Однак до справи підключилися міжнародні організації, які мали на меті притягнути до відповідальності чадського ката. Для початку серйозного переслідування Хіссена Хабре знадобилося 10 років, у Чаді він заочно отримав найвищу міру покарання – смертну кару. По Сенегалу прокотилися демонстрації, які вимагали видачі Хіссена Хабре, однак сенегальський уряд отримував значні хабарі від колишнього диктатора за те, щоб цього не робити. Проте жертви режиму не здавалися: біженці, які мігрували до Бельгії та отримали громадянство, подали колективний позов, але їм було відмовлено. Потім уже влада королівства видала ордер на затримання Хіссена Хабре і направила запит до Сенегалу на екстрадицію, однак гроші знову зробили свою справу. І тоді вже Бельгія подала позов до Міжнародного трибуналу на Сенегал, і в 2012 році була видана постанова, за якою республіка Сенегал повинна була застосувати принцип: «суди або видавай» [1; 2; 4].

Таким чином, правлячі кола Сенегалу нічого вже не могли зробити, окрім як видати диктатора. Х. Хабре доправили до зали суду, де ще 4 роки тривали слухання, і 30 травня 2016 року суд виніс рішення: довічне ув'язнення, яке поставило крапку в 17-річному процесі над «африканським Сталіним». Загалом Хабре 26 років вдавалося обмінювати свободу на викрадені гроші. Вирок суду підтвердив тезу про те, що злочини проти людства не мають терміну давності.

## ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Бывший диктатор африканской страны Чад объявлен в международный розыск. URL: <https://www.newsru.com/world/29sep2005/dictator.html> (дата обращения: 15.01.2019).
2. Бывший президент Чада Хиссен Хабре вновь арестован в Сенегале. URL: <https://ria.ru/20051126/42225909.html> (дата обращения: 15.01.2019).
3. Бывшего президента Чада заочно приговорили к смертной казни. URL: <https://lenta.ru/news/2008/08/15/habre/> (дата обращения: 15.01.2019).
4. Бельгия подала в суд на покровителей «Африканского Пиночета». URL: <https://lenta.ru/news/2009/02/20/belgium/> (дата обращения: 10.01.2019).
5. Суд ООН: Сенегал должен судить обвиняемого в геноциде экс-лидера Чада. URL: <https://ria.ru/20120720/704648746.html> (дата обращения: 15.01.2019).
6. Дело Хиссена Хабре. Лекция. URL: <http://urokiistorii.ru/article/54338> (дата обращения: 10.01.2019).
7. Хиссен Хабре – чадський кат, який вчинив моторошні звірства проти сотні тисяч людей. URL: [https://24tv.ua/hissen\\_habre\\_\\_chadskiy\\_kat\\_yakiy\\_vchiniv\\_motoroshni\\_zvirstva\\_proti\\_sotni\\_tisyach\\_lyudey\\_n906781](https://24tv.ua/hissen_habre__chadskiy_kat_yakiy_vchiniv_motoroshni_zvirstva_proti_sotni_tisyach_lyudey_n906781) (дата звернення: 10.01.2019).

## ВІРМЕНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ

**Я. Р. ДАШКЕВИЧА**

*Сопельняк Анастасія Сергіївна, магістр*

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

**Науковий керівник:** д. і. н., проф. О. М. Богдашина

З давніх-давен із різних причин вірмени селилися на теренах України. Ще в XIX ст. з'явилися перші окремі публікації різних науковців з дослідження вірменських колоній в Україні.

Роботи українського історика, орієнталіста, археографа Я. Р. Дашкевича (1926–2010 рр.) з історії Вірменії та питання релігійного життя вірменського населення в Україні аналізувалися в колективній праці А. Г. Здравомислова, С. Я. Матвєєва «Анализ и прогноз межнациональных отношений в Армении». І. Я. Скочиляс розкриває особливості творчої спадщини в книзі «Ярослав Романович Дашкевич (1926–2010 рр.)». В роботі Г. І. Сварник Громадські і наукові традиції родини Дашкевичів розкриваються основні вірменістичні зацікавлення Я. Р. Дашкевича.

У статті «Les Études arméniennes en Ukraine aux XIXe et XXe siècles» («Вірменістичні дослідження в Україні в XIX–XX ст.») (1957 р.) [1] Я. Р. Дашкевич описує перші згадки про вірмен у Русі-Україні ще з VIII–X ст., тобто до монголо-татарського нашествя.

У 1960 р. в єреванському «Историко-филологическом журнале» побачила світ перша стаття Я. Р. Дашкевича на тему українсько-вірменських відносин – «Иван Гануш как исследователь языка западно-украинских армян» [2], де автор детально розглядає появу перших